

Juli-Anna Aerila – Merja Kauppinen

Sytytä lukukipinä

Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn

Tässä pdf-tiedostossa on mukana kirjasta seuraavat näytteet:

- Sisällys
- Esipuhe

Tutustu kirjaan
verkkokaupassamme

SISÄLLYS

Esipuhe.....	9
Kirjoittajien esittely.....	12

OSA 1 **Lukemiseen innostaminen ja** **lukuilon sytyttäminen**

Lukutaito ja lukuharrastus kulkevat käsi kädessä.....	14
Suhde kirjaan ja lukemisen merkityksellisyys syntyvät jo varhaislapsuudessa.....	19
Kirjallisuus rakentaa elämäämme.....	21
Kirjallisuus vastaa monenlaisiin tarpeisiin ja soveltuu moniin oppiaineisiin.....	28
Kaikille on olemassa sopiva kirja.....	33
Yhdessä lukeminen maistuu mukavimmalta.....	48
Lukemattomat lukemaan.....	49
Kirjallisuuden opettaminen: lukemaan innostamista ja mielekästä toimintaa kirjan parissa.....	58

OSA 2 **Pieniä vinkkejä** **sytykkeiksi lukemiseen**

Lukukortit eläytyvän ääneen lukemisen harjoitteluun.....	82
Minuuttilukeminen ja sen sovellukset - oma edistyminen näkyväksi.....	83
Lukukalentereilla tukea 15 minuuttia päivässä -menetelmään.....	84
Lukubingo innostaa kokeilemaan erilaisia lukupaikkoja.....	85
Lukupaikka kuntoon - rauhallisessa paikassa on hyvä keskittyä.....	86
Lukukaverin kanssa on kiva lukea.....	88

Kirjakierros.....	93
Repliikkivinkkaus.....	94
Täydellisen kirjan metsästys.....	95
Moniaistinen tarinapolku.....	98
Toimittajadraama – vuorokeskustelua kirjallisuuden pohjalta.....	100
Kirjallisuuskeskustelulla ajattelua kehittämään.....	103
Runo kertoo runosta.....	106
Bookface – ei naamakirja vaan kirjanaama.....	107
Vaihtoehtoinen juonitiivistelmä.....	108
Pinoa kirjan kannet runoksi.....	109
Sanamagiikkaa.....	110
Iltasatukirjahylly.....	111
Tunnekasvatusta Pekka Töpöhäntä -kirjojen avulla.....	113
Tarinoiden perheilta.....	115
Pohjoismaisessa satumaaailmassa – sadusta äänikirjaksi.....	122
Myytit ja myyttiset tarinat.....	125
Tee lukeminen näkyväksi luokassasi.....	127
Tee lukeminen näkyväksi koulussa.....	131
Kirjamaailmat laatikkoon.....	134
Monialainen opintokokonaisuus runoudesta.....	136

OSA 3

Eläytyvän lukemisen menetelmiä eheyttävään oppimiseen

Lukuteatteri – draamaa, eläytymistä, yhdessä tekemistä ja tietojen omaksumista.....	142
Pakopeli – heittäytymistä, ongelmanratkaisua ja yhdessä oppimista.....	149
Kolme pientä porsasta – prosessidraama.....	158
Yhteisöllinen äänimaisema – kielet ja kulttuurit kuuluviin.....	169
Kirjoista hybridikirjoihin.....	174
Ennakointikertomus tekee lukijoiden ajattelun ja tulkinnat näkyväksi.....	178
Ateljeessa kirja on paras interventio – The Daily Cafe -malli eriyttää, yksilöllistää ja innostaa.....	185

Asiasanahakemisto	194
--------------------------------	-----

Liitteet

Liite 1. Kuvalliset lukukortit 1.....	198
Liite 2. Kuvalliset lukukortit 2.....	199
Liite 3. Lukukalenteri urheilusta kiinnostuneille.....	200
Liite 4. Lukukalenteri eläimistä innostuneille.....	201
Liite 5. Lukubingoruudukko 1.....	202
Liite 6. Lukubingoruudukko 2.....	203
Liite 7. Palautelomakemalli kirjakerrokseen.....	204
Liite 8. Replikkejä ja kirjoja repliikkivinkkaukseen.....	205
Liite 9. Täydellinen kirja -lomake 1.....	207
Liite 10. Täydellinen kirja -lomake 2.....	208
Liite 11. Ohjeita runoista runoillemiseen.....	209
Liite 12. Bookface-kirjoja.....	214
Liite 13. Ehdotuksia iltasatukirjoiksi.....	215
Liite 14. Tarinoiden perheilta: aarrekartta.....	216
Liite 15. Tarinoiden perheilta: aloituskirje.....	217
Liite 16. Tarinoiden perheilta: toiveresepti.....	218
Liite 17. Tarinoiden perheilta: jääkaappirunous.....	219
Liite 18. Tarinoiden perheilta: merirosvonimen muodostaminen.....	220
Liite 19. Tukimateriaali tietotekstipohjaiseen lukuteatteriesitykseen.....	221
Liite 20. Tietotekstipohjainen lukuteatterikäsikirjoitus 1.....	224
Liite 21. Tietotekstipohjainen lukuteatterikäsikirjoitus 2.....	225
Liite 22. Osallistavan pelipedagogiikan malli tukena pakopelin valmistamisessa.....	226
Liite 23. Esimerkkejä pakopeliin soveltuvista taustatarinoista.....	228
Liite 24. Kirjallisuuslähtöisen prosessidraaman kehollisen kuvittamisen harjoituksia.....	230
Liite 25. Käsikirjoituspohja äänimaisemaan.....	232
Liite 26. Esimerkki Ateljee-mallin mukaisesta oppitunnista.....	233

ESIPUHE

Miten innostaa lapsi lukemaan? Miten houkuttaa lapsi kirjan ääreen lukutaidon tasosta sekä muista harrastuksista ja kiinnostuksen kohteista riippumatta? Uuden taidon oppiminen innostaa jo itsessään – siksi pieni lapsi on kiinnostunut avaamaan kirjallisen kulttuurin arkun opettelemalla kirjaimet ja muodostamalla niistä sanoja ja lauseita, jotka antavat hänen sukeltaa uusiin maailmoihin. Opittuaan lukemisen teknisen taidon lapsen on saatava lukuharrastukselleen sytykettä, jotta siitä tulisi pysyvä osa arkea.

Lasten lukuharrastus kilpailee ajasta ja tilasta monen muun mielenkiinnon kohteen kanssa, ja tämä puhuttaa kasvattajia paitsi Suomessa myös länsimaissa ylipäänsä. Vanhempina, opettajina, kasvattajina ja kouluttajina jaamme huolen lukemiseen käytettävän ajan niukkuudesta. Kirjan parissa vietetyn ajan on oltava niin mukavaa, että teksti ja tarinat alkavat itsessään vetää lasta puoleensa. Lisäksi lukemaan innostamisen keinoja ja lukutaidon kehittämisen menetelmiä on päivitettävä aika ajoin, jotta ne toimivat. Lukemista motivoivia käytänteitä ja keinoja tekstin maailmaan sukeltamiseen on kehitelty kuluvalle vuosituhannella paljon, mutta niitä ei ole koottu meillä Suomessa yhteiseksi iloksi. Siksi olemme kirjoittaneet oppaan kirjan pariin innostajalle.

Lukeminen on taitolaji samoin kuin vaikkapa jääkiekon pelaaminen tai neulominen, ja siihen tulisi suhtautua samalla tavalla. Lukutaito kehittyy lukemalla, ja lukemisesta tulee harrastus vain, jos se tuottaa mielihyvää ja on vapaaehtoista. Tähän päästään MSM-toimilla eli lisäämällä lukemisen määrää, lukemalla *sopivantasoisista* kirjallisuutta ja tekemällä lukemisesta lapsille *mielekäästä*. Lukuharrastuksen tukemisessa on pohjimmiltaan kyse arvoista. Jos me kasvattajat arvostamme kirjaa ja uskomme tarinoihin ja tekstin voimaan lapsen kehityksessä, käytämme myös aikaa ja vaivaa siihen, että ohjaamme lasta kirjan pariin.

Lukutaito parantuu ja lukemisen määrä lisääntyy yksinkertaisin, lapsen arkeen sovitettavin keinoin ja lapsia kuunnellen. Lukemisella tulee olla tavoite aivan kuin minkä muun taidon harjoittelulla tahansa, ja lukemisen tulee olla kognitiivisesti selkeää. Sopivan pituiset ja muotoiset tekstit, lukurutiinien kehittäminen ja mielekkäiden, ajattelua ruokkivien toimintojen liittäminen luettuun auttavat tarttumaan kirjaan ja jatkamaan lukuharrastusta niin vapaa-aikana kuin koulussa.

Tämän kirjan kirjoittajien yhteistyö on alkanut TARU - tarinoilla lukijaksi -hankkeesta. TARU-hanke on Juli-Anna Aerilan ja Merja Kauppisen ideoima keväällä 2017 alkanut kirjallisuuden opetukseen keskittyvä hanke, jonka tarkoituksena on tukea opettajien lukijuutta ja lukemisen pedagogiikan kehittämistä materiaalein ja erityyppisin toiminnoin. Hankkeeseen sisältyvät muun muassa keskustelualustat, hyvien käytänteiden jakaminen ja opetuskokeilujen ohjaus. TARU-hanke lähestyy alakoululaisten lukuinnon kasvattamista myös tutkimuksen avulla, joten hankkeen tarkoituksena on lukemiseen kannustavan toimenpideohjelman tutkimuksellinen kehittäminen ja vakiinnuttaminen. (Lisää TARU-hankkeesta voi lukea nettisivuilta <https://peda.net/id/b7896a1230b>.)

TARU-hankkeen taustalla on lukemisen kulttuurin muutos, joka näkyy suomalaisten lasten ja nuorten lukuinnon hiipumisena. Lukemisharrastuksen merkitys lapsen ja nuoren tunne-elämän ja ajattelutaitojen kehittymiselle on kuitenkin kiistaton, ja lasten lukutaidolla, itsetunnolla ja käsityksellä itsestään oppijana on tutkimuksellisesti osoitettu olevan yhteys. Esi- ja alkuopetuksessa luetaan paljon fiktiivistä tekstiä, ja mielikuvitus ja tarinoiden maailma ovat esillä opetuksessa monin tavoin. Mitä vanhemmista oppilaista on kyse, sitä säädellymmäksi ja koulumaisemmaksi lukeminen muuttuu. Lukemisen ilo, tarinoiden ja lukukokemusten oppijalähtöinen jakaminen ja fiktiivisestä maailmasta nauttiminen jäävät taka-alalle, ja tekstit tiedonlähteenä korostuvat. TARU-hanke etsii kadonnutta lukemisen iloa, sillä on havaittu, että fiktio pitää lukuharrastusta yllä ja fiktiota lukevat ovat kaikenlaisten tekstien lukemisessa taitavia. Hankkeen toimijat uskovat, että lisäämällä lukemiseen liittyviä myönteisiä kokemuksia ja parantamalla lukumotivaatiota vaikutetaan myös nuorten syrjäytymistä ehkäisevästi ja edistetään lasten yleistä hyvinvointia.

Hankkeen keskiössä ovat lukemisen ilon lisäksi myös lukemisen yhteisöllisyys, luetun merkityksellistäminen toiminnallisoin keinoin sekä aikuisten antama lukemisen malli. Lukemisen vakiintuminen ja kirjat osana lasten ja nuorten arkea vaativat tuekseen yhteisöllistä, pitkäkestoista lukuohjelmaa, johon osallistuu myös oppilaan lähipiiri - opettaja, kaverit ja vanhemmat. Jokainen lapsi voi olla lukija, ja lukijuus on erilaista jokaisella lapsella. On löydettävä oikeat tavat tukea jokaisen lapsen ja nuoren lukijuutta mahdollisimman monipuolisesti. Sekä kansallisesti että kansainvälisesti on tarjolla paljon tutkimustietoa ja valmiita ratkaisumalleja siihen, miten erityyppisiä lukijoita voi motivoida lukemiseen - ei vain koulussa vaan myös vapaa-ajalla. Tärkeintä on tuntea lukeminen henkilökohtaisesti merkitykselliseksi.

Lukemiseen sitoutuminen ja lukuinto liittyvät vahvasti yksilön tahtoon, tunteisiin ja asenteisiin. Tästä syystä niihin innostamisessa ja niiden ruokkimisessa on keskeistä kiinnittää huomiota yhteisöjen tunneilmapiiriin ja positiiviseen vuorovaikutukseen. Oppilaiden lukuinnon sytyttämisessä on tärkeää myös se, että opettaja jakaa omia lukukokemuksiaan oppilaiden kanssa, keskustelee luetusta ja kertoo näkemyksiään kirjoista. Lukeminen on monen aikuisen mielestä arvokas taito, mutta se ei näy heidän toiminnassaan. Eräs-kin TARU-oppilas totesi, ettei voi tietää, lukeeko opettaja, sillä ei pääse opettajan päähän sisään. Lukemisesta ja sen merkityksestä onkin tehtävä näkyvää. Koululukeminen on erittäin merkittävää erityisesti niille lapsille, joiden kotona luetaan vähän, lukemista ei arvosteta eikä siihen kannusteta.

Tässä teoksessa esitellään konkreettisia, kansallisesti ja kansainvälisesti hyviksi havaittuja menetelmiä lukutaidon edistämiseen. Osa niistä on kirjoittajien kehittämiä, osa eri yhteyksissä tavattuja lukemista lisääviä toimintatapoja, harjoituksia ja keinoja. Monissa aikaisemmissa julkaisuissa on kuvattu tekstien tulkitaan ja luetun ymmärtämiseen soveltuvia työtapoja, mutta tässä teoksessa keskitytään näiden rinnalla myös teknisen lukutaidon kehittämiseen ja lukemisen mielekkyyden lisäämiseen. Teos alkaa pohjustuksella lukutaidosta ja sen kehittämistä sekä kirjan merkityksestä lapsen kehitykselle. Sen jälkeen esittelemme pieniä lukemiseen innostavia toiminnallisia ja luovia tehtäviä. Teoksen loppuosa on varattu kokonaisvaltaisille lukemisen menetelmille. Kirjan liitteet ovat myös tulostettavissa osoitteesta www.ps-kustannus.fi/sytytalukukipinaliitteet. Teosta voikin käyttää monin tavoin – sekä johdatteluna kirjallisuuden merkityksiin lapsen ja nuoren kehittymisessä että käytännön työssä työkalupakkina.

Teos on tarkoitettu vanhemmille ja lapsen muulle lähipiirille, ja yhtä hyvin se sopii ammattikasvattajille esimerkiksi päiväkodin ja koulun tarpeisiin sekä kirjastojen käyttöön. Teos tarjoaa konkreettisia ja helposti toteutettavia tapoja lasten lukemisen lisäämiseen. Lukuiloa ja mukavia oivalluksia kirjan parissa sekä pienille että vähän varttuneemmille kirjan ystäville ja ystävytteen kasvaville!

Raumalla ja Jyväskylässä Suomen 101. itsenäisyyspäivänä 2018

Juli-Anna Aerila ja Merja Kauppinen

P.S. Kiitokset kaikille ihanille TARU-opettajille ja -opiskelijoille inspiraatiosta sekä kokeilu- ja kehittämistyöstä! Kiitos Anna, Eeva-Maija, Heli, Joni, Mira, Pirjo, Tarja, Tarutaina, Timo, Ulla ja Virve.